

УДК 631.8:631.821:631.415.2:631.445.3

Ю.М. Оліфір, кандидат сільськогосподарських наук
ІНСТИТУТ ЗЕМЛЕРОБСТВА І ТВАРИННИЦТВА ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ
НААН УКРАЇНИ

ВПЛИВ УДОБРЕННЯ ТА ВАПНУВАННЯ НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ЯСНО-СІРОГО ЛІСОВОГО ҐРУНТУ

Кислотні властивості ґрунту, спричинюючи різну реакцію середовища і мають великий вплив на ріст і розвиток рослин, мікробіологічні, хімічні й біохімічні процеси ґрунту [1]. Від реакції ґрунтового розчину значно залежать засвоєння рослинами поживних речовин, мінералізація органічної речовини, ефективність внесених добрив, урожайність сільськогосподарських культур та її якість. У свою чергу, сільськогосподарське використання ґрунтів призводить до змін їхніх основних кислотних властивостей. Різні системи удобрення культур у сівозміні протягом тривалого часу змінюють агрохімічні властивості ґрунту і викликають відповідні зміни показників його кислотності [2].

Ясно-сірі лісові ґрунти Лісостепу Західного характеризуються низьким рівнем природної родючості, зумовленим підвищеною кислотністю ґрунтового розчину та несприятливими для рослин агрохімічними властивостями. Тому ці ґрунти потребують поліпшення режимів живлення і вапнування для зниження кислотності [3, 4].

І.Б. Ревут [5] відмічав, що найважливішими показниками родючості ґрунту, які добре відображають специфіку ґрунтотворного процесу й особливості складу його мінеральних частин, а також уміст і склад гумусових речовин, є сума та склад обмінних основ, уміст поглинутих іонів водню та алюмінію, величина гідролітичної кислотності та рН.

Матеріали і методика досліджень. Дослідження проводились у тривалому стаціонарному досліді, закладеному в 1965 р. на кислому ясно-сірому лісовому поверхнево оглеєному ґрунті лабораторії землеробства і відтворення родючості ґрунтів Інституту землеробства і тваринництва західного регіону НААН України.

Сівозміна зерново-просапна семипільна з таким чергуванням культур: картопля – ячмінь ярий з підсівом конюшини – конюшина лучна – пшениця озима – буряк цукровий – кукурудза на силос –

© Ю.М. Оліфір, 2010

пшениця озима. Починаючи із VI ротації проведено часткову реконструкцію досліду, що полягала у вивченні ефективності та тривалості післядії вапнування, залишкових фосфатів та калію за помірного азотного живлення з таким чергуванням культур: кукурудза на силос – ячмінь ярий з підсівом конюшини – конюшина лучна – пшениця озима.

Агрохімічна характеристика орного шару ґрунту до закладання досліду була така: вміст гумусу (за Тюрнімом) – 1,42%, pH_{KCl} – 4,2, гідролітична кислотність (за Каппеном) – 4,5, обмінна (за Соколовим) – 0,6 мг-екв./100 г ґрунту, уміст рухомого алюмінію – 6,0, рухомого фосфору (за Кірсановим) і обмінного калію (за Масловою) – 3,6 і 5,0 мг/100 г ґрунту відповідно. У досліді передбачено сумісне та роздільне внесення 0,5, 1,0 і 1,5 н CaCO_3 за г. к., повної ($\text{N}_{65}\text{P}_{68}\text{K}_{68}$), половинної, полуторної та подвійної доз NPK, 10 і 20 т гною на 1 га сівозмінної площі. Вапнування проводили сиромеленим вапняком один раз на початку ротації під картоплю за гідролітичною кислотністю (протягом п'яти ротацій), у шостій ротації вивчали післядію вапна, яка на кінець ротації становила 11 років. Гній вносили двічі – під картоплю і буряк цукровий, починаючи з VI ротації під кукурудзу.

Посівна площа ділянок – 162 м², облікова – 100 м², повторність досліду триразова. Після закінчення VI ротації відбирали зразки з орного та підорного шарів ґрунту й підготовлювали до аналізів згідно з ДСТУ ISO 11464-2001. У зразках визначали pH сольової витяжки – потенціометричним методом (ДСТУ ISO 10390-2001), гідролітичну кислотність – за Каппеном у модифікації ЦІНАО (ГОСТ 26212-91), уміст рухомого алюмінію – за Соколовим (ГОСТ 26485-85), суму увібраних основ – за Каппеном-Гільковіцем (ГОСТ 27821-88), кальцій і магній – трилонометричним методом (ГОСТ 26487-85).

У статті представлено результати досліджень усередненими показниками по трьох полях стаціонарного досліду за VI ротацію.

Результати досліджень. Проведені дослідження показали, що за тривалого (протягом 40 років) систематичного застосування мінеральних добрив, гною і вапна значно змінювалися основні кислотні властивості і склад вбирного комплексу ясно-сірого лісового поверхнево оглееного ґрунту (табл. 1).

Одноразове внесення за ротацію 1,0 н за г.к. CaCO_3 , 10 т/га гною і щорічне повної ($\text{N}_{65}\text{P}_{68}\text{K}_{68}$) і половинної ($\text{N}_{30}\text{P}_{34}\text{K}_{34}$) доз мінеральних добрив змінили на кінець шостої ротації реакцію ґрунтового розчину (pH_{KCl}) орного шару ґрунту з 4,2 (контроль без добрив) до 5,1-5,3.

Рівень гідролітичної кислотності за цих умов знизився майже на 50% і становив залежно від удобрення 2,3-2,6 при вмісті на контролі 4,4 мг-екв./100 г ґрунту. Відмічалася висока обернена кореляційна залежність (на рівні – 0,98) між гідролітичною кислотністю і pH_{KCl} . Дана система удобрення забезпечувала зниження вмісту рухомого алюмінію з 62,5 до 2,6-2,9 мг/кг ґрунту.

Таблиця. 1. Зміна основних кислотних властивостей ясно-сірого лісового ґрунту під впливом різних систем удобрення та вапнування (VI ротація)

Системи удобрення і вапнування ґрунту	pH_{KCl}	Гідролітична кислотність	Рухомі		Сума увібраних основ	Рухомий алюміній, мг/кг
			кальцій	магній		
			мг-екв./100 г ґрунту			
Без добрив (контроль)	4,2	4,4	2,21	0,43	3,3	62,5
1,0 н $CaCO_3$	5,1	2,4	4,00	0,53	5,3	5,3
Гній, 10 т/га	4,7	3,0	3,40	0,56	4,7	9,1
1,0 н $CaCO_3$ + 10 т/га гною	5,3	2,2	4,65	0,46	5,9	2,8
10 т/га гною + $N_{65}P_{68}K_{68}$	4,3	4,1	2,90	0,65	4,4	32,1
1,0 н $CaCO_3$ + 10 т/га гною + $N_{65}P_{68}K_{68}$	5,1	2,6	4,66	0,50	6,3	2,9
1,0 н $CaCO_3$ + 10 т/га гною + $N_{30}P_{34}K_{34}$	5,3	2,3	4,86	0,61	6,5	2,6
1,0 н $CaCO_3$ + 10 т/га гною + N_{30} (PK ñ післядія)	5,1	2,7	4,40	0,75	6,3	5,2
N_{65} (PK ñ післядія)	3,9	5,4	1,93	0,40	2,7	85,9
1,5 н $CaCO_3$ + N_{65} (PK ñ післядія)	5,0	2,8	4,50	0,25	5,7	5,1
1,5 н $CaCO_3$ + N_{30} (PK ñ післядія)	5,2	2,4	4,94	0,37	6,1	3,7

HIP₀₅ 0,02-0,04 0,04-0,08 0,4-0,5 0,05-0,06 0,4-0,6 1,1-1,4

За тривалого систематичного застосування органо-мінеральної системи удобрення на фоні періодичного вапнування сума увібраних основ орного шару ґрунту зростала до 6,3-6,5 при вмісті їх на контролі 3,3 мг-екв./100 г ґрунту. Аналогічно до змін суми увібраних основ під впливом удобрення й вапнування зростала кількість обмінно увібраних кальцію і магнію. Їхній уміст становив 4,66-4,84 і 0,50-0,61 відповідно, на контролі без добрив – 2,21 і 0,43 мг-екв./100 г ґрунту.

На варіантах без вапнування при сумісному застосуванні

органічних (гною 10 т/га сівозмінної площі) і мінеральних ($N_{65}P_{68}K_{68}$) добрив підвищення показника pH_{KCl} і зниження гідролітичної кислотності була незначним і становило 4,3 одиниць і 4,1 мг-екв./100 г відповідно або близьким до контролю без добрив.

Періодичне вапнування протягом 35-ти років 1,0 н $CaCO_3$ за г.к. сприяло підвищенню показника pH_{KCl} до 5,1 одиниць, зниженню гідролітичної кислотності до 2,4 мг-екв./100 г ґрунту та умісту рухомого алюмінію до 5,3 мг/кг ґрунту відповідно. При цьому відбулося підвищення суми увібраних основ до 5,3 мг-екв., зокрема вміст кальцію і магнію становили 4,00 і 0,53 мг-екв./100 г ґрунту відповідно.

У дослідженнях внесення гною у нормі 10 т/га сівозмінної площі також впливало на нейтралізацію ґрунтової кислотності, підвищуючи показник pH_{KCl} до 4,7, а гідролітичну кислотність та вміст рухомого алюмінію знижуючи до 3,0 мг-екв./100 г і 9,1 мг/кг ґрунту відповідно. За даної системи удобрення сума увібраних основ підвищилась до 4,7 мг-екв./100 г ґрунту. Отже, гній на ясно-сірому лісовому ґрунті не тільки джерело живлення, але, в першу чергу, й біологічний меліорант, що зв'язує сполуки рухомого алюмінію і сприяє збільшенню суми увібраних основ порівняно з варіантом без добрив.

Тривале застосування подвійної дози мінеральних добрив супроводжувалося зниженням показника pH_{KCl} до 3,9, підвищенням гідролітичної кислотності до 5,4 мг-екв./100 г ґрунту та зростанням умісту рухомого алюмінію до 85,9 мг/кг ґрунту. Разом з тим знижувалася кількість обмінного калію та магнію в орному шарі до 1,93 та 0,40 проти 2,21 і 0,43 мг-екв./100 г ґрунту контролю.

Висновки. Довготривале застосування на ясно-сірому лісовому ґрунті тільки мінеральних добрив підвищувало гідролітичну кислотність й уміст рухомого алюмінію та знижувало pH_{KCl} . Органо-мінеральна система удобрення в сівозміні, яка передбачала внесення 10 т/га гною, повної норми НРК на фоні періодичного вапнування сприяла зниженню всіх видів кислотності, й умісту сполук рухомого алюмінію та підвищенню суми увібраних основ за рахунок збільшення кількості кальцію і магнію, створюючи сприятливі умови для росту та розвитку сільськогосподарських культур.

1. Безносиков, В.А. Трансформация азотных удобрений и влияние их на физико-химические свойства подзолистых почв и продуктивность агроценозов. / В.А. Безносиков. // *Агрoхимия*. – 1997. – № 4. – С. 5-12.
2. Алметов, Н.С. Изменение агрохимических показателей и баланс

элементов питания в длительных стационарных опытах на почвах разного гранулометрического состава. / Н.С. Алметов. // *Агрохимия*. – 1996. – № 11. – С. 3-9.

3. Минеев, В.Г. Экологические проблемы агрохимии: учебное пособие. / В.Г. Минеев. – М.: Изд-во МГУ, 1987. – 285 с.

4. Трускавецький, Р.С. Продуктивні функції ґрунтів та їх буферні властивості. / Р.С. Трускавецький. // *Агрохімія і ґрунтознавство: Спец. випуск до VI з'їзду УТГА (Умань, 1-5 липня)*. – 2002. – Кн. 1. – С. 68-73.

5. Ревут, І.Б. Фізика ґрунтів. / І.Б. Ревут. – Л.: Колос, 1982. – 366 с.

Висвітлено результати досліджень, отриманих у стаціонарному досліді за VI ротацію, з вивчення впливу тривалого застосування різних норм і співвідношень мінеральних добрив, гною і вапна в сівозміні на основні кислотні властивості ясно-сірого лісового поверхнево оглееного ґрунту.

Ключові слова: кислотність ґрунту, алюміній, кальцій, магній, мінеральні добрива, гній, вапно, ґрунт.

Отражены результаты исследований, полученные в стационарном опыте за VI ротацию, относительно влияния длительного применения разных норм и соотношений минеральных удобрений, навоза и извести в севообороте на основные кислотные свойства светло-серой лесной поверхностно оглеенной почвы.

Ключевые слова: кислотность почвы, алюминий, кальций, магний, минеральные удобрения, навоз, известь, почва.

The research results got in the stationary experiment for the VI rotation cycle are highlighted in relation to the study of an influence of the long-term application of different rates and ratios of mineral fertilizers, manure and lime in a crop rotation on main acid properties of light-grey forest superficially gleyed soil.

Key words: soil acidity, aluminium, calcium, magnesium, mineral fertilizers, manure, lime, soil.